

מלחמה אסימטרית

הספיגה, ההרתעה וההתשה הן יסודותיה של צורת המלחמה האסימטרית. המכוונת לקזז את יתרונותיו של יריב הנהנה מעליונות טכנולוגית. צורת מלחמה זו נכשלה בקוסובו, אך זכתה להישגים משמעותיים במקומות אחרים – למשל בלבנון. העליונות הטכנולוגית של ישראל על חלק מיריבותיה עלולה לעודדן לאמץ את צורת המלחמה האסימטרית בעימותים אפשריים בעתיד ולנסות לגרור את העימות למגרשים שבהם תתקשה העליונות הטכנולוגית לבוא לידי ביטוי

סא"ל א'

מהי "מלחמה אסימטרית"?

הדו"ח הרשמי, שהגיש משרד ההגנה האמריקני לקונגרס על לקחי המערכה בקוסובו, קבע כי העימות שם היה מסוג חדש,

שאותו הוא כינה "עימות אסימטרי". לפי

הדו"ח, "מילושביץ' לא יכול היה להילחם בעליונות של בעלות הברית באופן ישיר.

כוחותיו נאלצו להסתתר במהלך המערכה במערות ובמנהרות ומתחת למחסה של יערות, של כפרים ושל מזג אוויר גרוע... לכן הוא בחר ללחום באופן אסימטרי: באמצעות טקטיקות של טרור ושל דיכוי האוכלוסייה האזרחית; באמצעות ניסיונות לנצל את הדגש שנתנו בעלות הברית לאי-פגיעה באוכלוסייה

משפטן. קצין מודיעין
בחיל האוויר

האזרחית ולצמצום נזקים סביבתיים; באמצעות יצירתה של בעיית פליטים אדירה ובאמצעות ניהול מאמץ של דיס-אינפורמציה ושל תעמולה".¹

העימות בקוסובו אכן התאפיין בכך שבמסגרתו הופעל כוח אווירי מודרני נגד אויב נחות כמעט בכל תחום. הטכנולוגיות, שעליהן התבססו מערכות הנשק של נאט"ו, היו מתקדמות בדור אחד לפחות מאלה שעמדו לרשות הצבא הסרבי. העליונות הטכנולוגית של נאט"ו באה לביטוי באמצעי מודיעין, בחימוש מונחה מדויק, בנשק מנגד, בכלי טיס חמקנים, בטילי שיוט, בלוויינים ובאמצעי לוחמה אלקטרונית.² מאפיין זה אינו ייחודי לעימות בקוסובו, והוא רלוונטי במידה רבה גם לעימותים המתמשכים של ישראל בלבנון ושל ארה"ב בעיראק, שגם בהם מתמודד צד חזק, הנהנה מעליונות טכנולוגית, נגד צד חלש, לכאורה.

מטרתה של רשימה זו היא לעמוד על האסטרטגיה ועל הטקטיקה של הצד החלש בעימותים אלה. הטענה העיקרית הנטענת כאן היא שנוכח העליונות הטכנולוגית של המערב התגבשה בעשור האחרון אסטרטגיית-נגד, שנועדה לקזז עליונות זו באמצעות פגיעה בנקודות התורפה של המערב בתחומי הטכנולוגיה, הדוקטרינה וההנהגה. אסטרטגיה זו מכונה באחרונה "אסטרטגיה אסימטרית",³ ובאמצעותה מנסה הצד החלש להילחם "מלחמה אסימטרית". רשימה זאת מנסה לנתח מהי מלחמה אסימטרית, לזהות את אבני הבניין שלה ולהציג את היישומים העדכניים של צורת מלחמה זו בקוסובו, בעיראק ובלבנון.

תוצאותיה של המערכה בקוסובו מלמדות כי בעימות זה נכשלה בסופו של דבר האסטרטגיה האסימטרית. בסיום המערכה נסוגו הכוחות הסרביים מחבל קוסובו, והושגה הסכמה כוללת ובלתי מותנית לשיבת הפליטים לחבל. בכך הושגו יעדי של מבצע "כוח הברית", אבל מה שנכשל בקוסובו, מצליח במקומות אחרים ועלול, בתנאים מסוימים, להצליח גם בעימותים אחרים בעתיד. כך, למשל, בעיראק ובלבנון מצליח הצד החלש להציב אתגר רציני ביותר לצד החזק למרות עליונותו הטכנולוגית.

מהי איפוא מלחמה אסימטרית?

באופן כללי ניתן לומר כי מדובר בצורת מלחמה המעדיפה את השרידות, המושגת

העליונות הטכנולוגית של
נאט"ו באה לידי ביטוי באמצעי
מודיעין, בחימוש מונחה מדויק,
בנשק מנגד, בכלי טיס חמקנים,
בטילי שיוט, בלוויינים
ובאמצעי לוחמה אלקטרונית

הנשיא סלובודן מילושביץ' משתחוה בפני דגל יוגוסלביה במסדר שנערך מול קבר החייל האלמוני במלאת שנה לפרוץ המערכה האזרחית של נאט"ו. צילום: אי-פי

יתר על כן, האסימטריה בין הצדדים אינה מוגבלת רק לעניינים חומריים. בין הצדדים יכולה להתקיים אסימטריה גם במידת החינוך של האינטרסים המונחים על כפות המאזניים, במטרות המלחמה, במידת הנחישות, ביכולת העמידה, בכוונות ליטול סיכונים וברמת הרגישות לאבדות ולדעת קהל. הצד החלש מבחינה טכנולוגית חש עצמו לעיתים משוחרר מאילוצים מדיניים ותרבותיים, המגבילים את הצד החזק מבחינה טכנולוגית. הרעיון של צורת המלחמה האסימטרית הוא שהתחומים הלא טכנולוגיים, שבהם האסימטריה היא לטובת הצד החלש מבחינה טכנולוגית, הם למעשה יתרונות שאותם ניתן לנצל. הדגש ברשימה זו הוא איפוא על זווית ראייתו של הצד החלש, שנחיתתו הטכנולוגית מחייבת אותו לנקוט אסטרטגיה אסימטרית. עם זאת ראוי לציין כי המונח "אסימטריה" משמש לעיתים דווקא לתיאור אופן פעולתו של הצד החזק. כך, למשל, עושה הדוקטרינה של חיל האוויר האמריקני שימוש במונח "הפעלה אסימטרית של כוח צבאי" לציין יכולותיו העדכניות של הכוח האווירי להכריע מלחמות ללא צורך בקרבות של כוח בכוח, שאיפיו את מלחמות העבר.⁴ הדיון באסימטריה כצורת מלחמה של הצד החזק הוא חשוב, אך חורג ממסגרתה של רשימה זו.

דו"ח משרד ההגנה האמריקני לקונגרס על לקחי המערכה בקוסובו קבע כי העימות שם היה מסוג חדש, שאותו הוא כינה: עימות אסימטרי

באמצעות הדגש שניתן להסתרה, להסוואה, להונאה ולהקטנת החתימה של הכוח הצבאי. לשרירות מסייע גם טשטוש מכוון בין כוחות צבא לאזרחים ובין מתקנים צבאיים למתקנים אזרחיים. המלחמה האסימטרית היא במידה רבה מלחמה על דעת הקהל, והיא מכוונת לעיתים נגד ערכי היסוד של המערב. המלחמה האסימטרית עושה בדרך-כלל שימוש בטכנולוגיה נחותה (Low-Tech), אך בתחומים ספציפיים יכול גם הצד החלש להיות בחזית הטכנולוגיה באמצעות "טכנולוגיות גומחה" (Niche Technologies), שאותן רכש או פיתח.

אבני הבניין האלה משתלבות לכלל אסטרטגיה מגובשת, הנשענת על שלושה יסודות עיקריים: הספיגה, ההרתעה וההתשה. הספיגה אמורה להקנות לצד החלש אורך נשימה, לשמר את כוחו ובעיקר לקזז את יכולת הקטילה של הצד החזק, המבוססת על עליונותו הטכנולוגית. ההרתעה היא המפתח להעתקת המלחמה למגרשים הנוחים יותר לצד החלש, והיא מאפשרת לקזז ללא קרב חלק מיתרונותיו הטכנולוגיים של הצד החזק; ההתשה היא המפתח להשגת הניצחון במלחמה האסימטרית.

צורת המלחמה האסימטרית היא נשקו של הצד החלש. הדחף לנקוט אסטרטגיה אסימטרית גובר אצל מדינות וארגונים המכירים בנחיתותם הטכנולוגית מול אויביהם. ישראל התמודדה בעבר ומתמודדת גם עתה עם אויבים

שנוקטים אסטרטגיה אסימטרית. עליונותה הטכנולוגית של ישראל מובילה למסקנה כי יריבותיה עלולות לאמץ את האסטרטגיה האסימטרית גם בעימותים עתידיים. הדיון בשאלות הקשורות למלחמה האסימטרית חשוב איפוא הן לעוסקים בבניין הכוח והן לעוסקים בהפעלתו.

הערה על השימוש במונח "אסימטריה"

"אסימטריה" היא מונח המצביע על חוסר איזון ועל העדר שוויון. האסימטריה שבה עוסקת רשימה זו קשורה לתחום הטכנולוגי. במצב של "מלחמה אסימטרית" מתמודדים שני צדדים, שהיכולות הטכנולוגיות שלהם שונות אלה מאלה באופן קיצוני: הצד המכונה ברשימה זו "החזק" נהנה מעליונות טכנולוגית על פני הצד המכונה "החלש". הכוונה היא לאסימטריה קיצונית, שבה הבדלי הרמות הן כה גדולות, עד כי כל עימות בין שני הצדדים, שיהיה מוגבל למגרש הטכנולוגי, יביא בהכרח לתבוסתו של הצד החלש.

האסטרטגיה האסימטרית מבוססת על ההנחה שבמקביל לאסימטריה הטכנולוגית יכול להתקיים איזון ושוויון בין שני הצדדים בתחומים אחרים, ואף יכול להתקיים חוסר איזון לרעת הצד "החזק" בתחומים מסוימים. הצד החלש טכנולוגית יכול, למשל, ליהנות מעליונות בגודל השטח והאוכלוסייה.

התפיסה בארה"ב

מקורו של המונח "מלחמה אסימטרית" הוא בארה"ב. שלושת המונחים הדומיננטיים, שבהם נעשה שימוש בהקשר זה, הם מלחמה אסימטרית (Asymmetric Warfare), איומים אסימטריים (Asymmetric Threats) ואסטרטגיות אסימטריות (Asymmetric Strategies). מונחים נוספים, שכיחים פחות, שבהם נעשה שימוש הם גישה אסימטרית (Asymmetric Approach) ומתקפה אסימטרית (Asymmetric Attack).

כל המונחים מכוונים, פחות או יותר, לאותו רעיון, שעל פיו ארה"ב היא כיום המעצמה היחידה, ושום מדינה אינה יכולה

פרידריך הגדול (1712-1786)

"עליכם לרצות בדיוק את הדבר שהאויב לא רוצה כלל"
ציור: טוביה קורץ

לנצח אותה במלחמה קונוונציונלית. היתרון האמריקני נובע בעיקר מהעליונות הטכנולוגית, הבאה לביטוי מובהק ב"מהפכה בעניינים הצבאיים" (RMA). מקדמי הרעיון של המלחמה האסימטרית גורסים שדווקא העליונות הזאת היא שמעודדת מדינות וארגונים, שבהם עלולה ארה"ב להילחם בעתיד, לגרור את העימות לכיוונים אחרים. במקום להילחם בארה"ב במלחמה קונוונציונלית של כוח בכוח, הם ישאפו לגרור את העימות לכיוונים שבהם היתרון הטכנולוגי אינו משמעותי, או לפחות אינו מכריע.

רעיון זה מופיע דרך קבע בהערכות המודיעין של קהילת המודיעין האמריקנית בשנים האחרונות ובמסמכי היסוד על עתיד הכוחות המזוינים של ארה"ב.⁵ במקביל יש גם כתיבה עיונית לא מסווגת בנושא (רשימה ביבליוגרפית חלקית, שהוכנה לפני כשנה, כוללת כ-90 מאמרים העוסקים במלחמה האסימטרית).⁶ החיבור המקיף ביותר בנושא המלחמה האסימטרית מסכם על פני כ-350 עמודים כנס שנערך ב-US Army War College בשנת 1998.⁷

על אף העיסוק ההולך וגובר בעניין זה אין, כנראה, בארה"ב הגדרה אחת מוסכמת למונח "מלחמה אסימטרית". ההגדרה של סוכנות המודיעין של משרד ההגנה (ה-DIA), המופיעה בפרסומים גלויים, מדגישה בעיקר את עניין ההפתעה והחדשנות. ההגדרה גורסת כי מלחמה אסימטרית היא: "תקיפת נקודות החולשה של היריב באמצעים לא צפויים או חדשניים, תוך עקיפת נקודות החוזק שלו".⁸

גם הגדרה אחרת, מפורטת יותר, מדגישה את עניין ההפתעה. על-פי הגדרה זו "מלחמה אסימטרית היא אוסף של פעילויות, המיועדות לנטרל יתרונות ולנצל נקודות תורפה כאלטרנטיבה לעימותים של כוח בכוח. מלחמה אסימטרית היא נשקו של הצד החלש, המתגונן מפני צד החזק ממנו. הרעיונות והפעילויות של המלחמה האסימטרית מכוונים לנצל את הסביבה ואת היכולות של הצד החלש בצורות שהן לא רגילות, ועל כן בלתי צפויות. הכוונה היא לתפוס את הצד החזק כשהוא מופתע ובלתי מוכן".⁹

הרעיון של המלחמה האסימטרית, כפי שעולה מההגדרות שניתנו למונח זה, הוא – במובנים רבים – עיקרון בסיסי בהיסטוריה של המלחמות. הרעיון של תקיפת נקודות התורפה של האויב נוסח כבר על-ידי סון טסו כ-500 שנים לפני הספירה ("המים במרוצם הטבעי בורחים ממקום גבוה וחשים למטה. וכן במלחמה זה הכלל: לחמוק מן המקום החזק ולהכות במקום הרפה").¹⁰ ברובד העקרוני דומה רעיון זה להוראה הכללית שנתן פרידריך הגדול למצביאיו: "עליכם לרצות בדיוק את הדבר שהאויב לא רוצה כלל".¹¹ אפילו היישום העדכני של צורת מלחמה זו אינו חדש, ורוב אבני הבניין שלה הופיעו, למעשה, לראשונה בשנות ה-60 בווייטנאם.¹²

אם יש איפוא חידוש בדיון הנוכחי על רעיון המלחמה האסימטרית, הרי הוא בכך ששורה של התפתחויות – טכנולוגיות ואחרות – הפכו אותה מדרך פעולה של ארגוני גרילה וטרור לצורת המלחמה המועדפת גם על מדינות רבות בעולם. ואכן בעשור האחרון ננקטה אסטרטגיית המלחמה האסימטרית בשורה של עימותים: במלחמת המפרץ ב-1991; במבצע התקיפה האמריקני נגד עיראק בסוף 1998 (Desert Fox); בעימות הנמשך מאז באזורים האסורים לטיסה בדרום עיראק ובצפונה; במערכה בקוסובו ב-1999 (מבצע Allied Force); ובעימות בין ישראל לחיבאללה בלבנון.

נקודות התורפה של המערב

המלחמה האסימטרית מבוססת על ההנחה שלטכנולוגיה, לדוקטרינה ולהנהגה המערביות ישנן נקודות תורפה שאותן ניתן לנצל.

טכנולוגיה

המלחמה האסימטרית היא במידה רבה התשובה למה שנוהגים לכנות "מהפכה בעניינים הצבאיים", שמובילה את הדוקטרינה ואת בניין הכוח בארה"ב. ליתר דיוק, הכוונה היא לניצנים הראשונים של "מהפכה" זו, שהופגנו במלחמת המפרץ ובעימותים אחרים בעשור האחרון, ואשר כוללים חימוש מונחה מדויק המשוגר מחוץ לטווח היעיל של אמצעי ההגנה של היריב, אמצעים מתקדמים לרכישת מטרות ומערכות תקשורת מהירות, המסוגלות להעביר בו זמנית שפע של מידע. התפתחויות אלה גם זכו לכינוי "מלחמה קונוונציונלית מתוחכמת".¹³

העליונות הטכנולוגית של המערב, שבאה לידי ביטוי במהפכה בעניינים הצבאיים, איננה מוטלת בספק, והיא בבחינת הנחת יסוד לצד החלש. אולם המלחמה האסימטרית נשענת במידה רבה על ההנחה שלכל חוזק יש גם חולשה, ושמורככות מולידה נקודות כישלון. נקודת התורפה המרכזית של הטכנולוגיה המערבית המודרנית היא נושא המודיעין למטרות. עניין זה בלט בקוסובו והוא בולט, כמובן, גם בעיראק ובלבנון. בעיית המודיעין למטרות קשורה בעיקר בקושי לאכן מטרות הנמצאות מעבר לקו הראייה ("מעבר לגבעה").

כוחות הצבא הסרביים, שנסוגו כמעט בשלמותם מקוסובו לאחר מבצע Allied Force, המחישו קושי זה והבהירו כי לאויב, הנערך מבעוד מועד כדי לקדם תקיפה אווירית, יש כלים יעילים לצמצם את נזקה של תקיפה כזאת.

ארבעה יממות רצופות של תקיפה אווירית בעיראק במסגרת מבצע Desert Fox בסוף 1998 הבהירו כי גם הטכנולוגיה המודרנית ביותר מתקשה להתמודד עם אויב מנוסה, המודע לאפשרות שיותקף, ושפועל להסתיר את נכסיו האסטרטגיים – במקרה הזה: טילי קרקע-קרקע ונשק בלתי קונוונציונלי.

בקוסובו גם בלטו המגבלות הקשות שמציב מזג האוויר על הטכנולוגיה המערבית המודרנית, אפילו אם האויב אינו עושה דבר. ב-70% מהזמן היו השמיים מכוסים ביותר מארבע שמיניות של עננים. רק ב-24 מתוך 78 ימי המערכה ניתן היה לתקוף בלי להתחשב במזג האוויר. עננים השפיעו על היכולת לאכן מטרות ולזהות אותן, על רמת הסיכון לצוותי האוויר והחמירו מאוד את הוראות הפתיחה באש מחשש לגרימת נזקים סביבתיים.¹⁴ בעתיד לא מן הנמנע שהצד החלש ינצל את מזג האוויר כנשק במלחמה האסימטרית.¹⁵

דוקטרינה

הדוקטרינה המערבית גלויה כמעט לחלוטין. בקוסובו, כמו גם בעיראק ובלבנון, לא הופתע הצד החלש מהמטרות שהותקפו או מדרך תקיפתן. המבצעים האחרונים בעיראק, בקוסובו

ובלבנון חשפו כמעט את כל אבני היסוד של דוקטרינה זו: העדפה להפעלת כוח אווירי; העדפה לתקיפות לילה; מתן דגש בראשית כל מבצע לפעילות אינטנסיבית נגד מערכת ההגנה האווירית; מאמץ לתקיפת "מרכזי הכובד" של היריב.

הדוקטרינה המערבית משתדלת – ככל שרק ניתן – להימנע מהפעלת כוחות יבשה: במלחמת המפרץ קדמה למתקפה היבשתית מערכה אווירית שנמשכה 38 יום; בקוסובו ובמבצע Desert Fox בעיראק הופעל רק כוח אווירי; וגם בלבנון נתנה ישראל עדיפות כמעט מוחלטת להפעלת הכוח האווירי שלה.

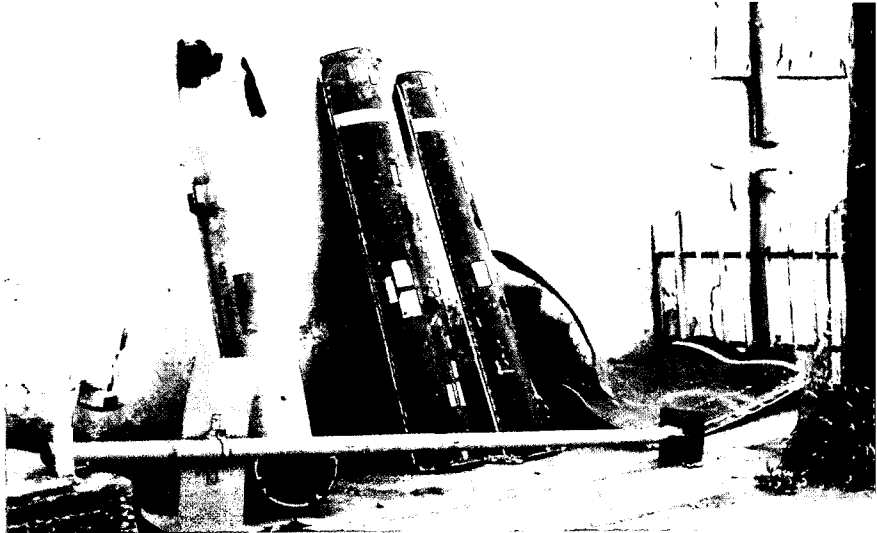

מטוס חמקן מדגם "אף-117". מטוסים מדגם זה השתתפו בתקיפת מטרות בסרביה

לכוח האווירי יש אכן יתרונות רבים, שהפכו את הפעלתו לדוקטרינה המועדפת על ההנהגה המערבית. לכוח האווירי יש גם מגבלות רבות, שאחת העיקריות שבהן היא הצורך להשיג מידה כלשהי של חופש פעולה באמצעות רכישת עליונות אווירית – מלאה או מוגבלת במשכה, בשטחה ובהיקפה. עליונות אווירית זו היא תנאי לביצוע המשימות של הכוח האווירי בתוך זמן קצר יחסית וברמת אבדות נמוכה. עיקרון זה, שנוסח עוד בשחר ימיו של הכוח האווירי, חזר והוכח שוב במלחמות רבות, והוא תקף עדיין גם בתחילת המאה ה-21.¹⁶

לכוח האווירי גם חסרונות נוספים: הוא תלוי מאוד בתנאי ראות ומזג אוויר; אמצעי הלחימה שלו יקרים מאוד ורגישים לפגיעות באוויר ובהיותם על הקרקע, הוא אינו יכול לכבוש שטח ולהחזיק בו.¹⁷ מאחר שמערכות הנשק העיקריות של הכוח האווירי פגיעות מאוד, ומאחר שקיים צורך חיוני בכוח אווירי חזק עד תום המלחמה – וגם לאחריה – חייבים מפקדיו של כוח זה לדבוק בעיקרון של שימור הכוח.¹⁸

הכוח האווירי גם תלוי מאוד במודיעין למטרות – במיוחד כאשר הוא מפעיל חימוש מונחה מדויק. בניגוד לדימוי שנוצר למלחמת המפרץ, הרי שיעור החימוש המונחה מדויק שהוטל בה הגיע

פרישטייה: מארזים של פצצות מצרר שנאט"ו הטילה במרכז העיר. צילום: רון ברישי

ההנהגות הצבאיות שלהן – מתייחסות לכל נפגע כאל טעות ולהצטברות של נפגעים כאל כישלון מוחלט. המלחמה המועדפת על המערב – מנהיגים ותושבים כאחד – היא איפוא מלחמת בזק, המסתיימת בניצחון מכריע ומתנהלת כמעט ללא נפגעים. עניין זה משפיע, כמובן, על האופן שבו מתנהלים מבצעים צבאיים: בקוסובו ביצעו בעלות הברית כ-37,500 גיחות קרביות, וכולן הסתיימו ללא אבדות בנפש. (במהלך המבצע הופלו שני מטוסים, אך טייסייהם חולצו. שני אנשי צוות אוויר אחרים נהרגו בתאונת אימונים). גם מבצע התקיפה בעיראק (Desert Fox) הסתיים ללא אבדות בנפש.

תוצאות אלה אינן מקריות ואינן קשורות רק בעליונות הטכנולוגית של המערב. מבצעים אלה נוהלו מלכתחילה על-פי מדיניות קפדנית, שצימצמה את הסיכונים לכוחות התוקפים. מדיניות זו קבעה כי הכוח האווירי יופעל בעיקר בשעות הלילה; שלא יבוצעו תקיפות באזורים רבי סיכון; שתינתן עדיפות להפעלת חימוש מונחה מדויק המשוגר מחוץ לטווחי האיומים; שהמטוסים יטוסו מעל לגובה האיומים (רוב הטיסות בקוסובו היו בגבהים של כ-15 אלף רגל).²¹ הנקודה המשמעותית שאותה יש להבין היא שלכל אלה יש מחיר, שעיקרו פגיעה ביעילות המבצעית. ההוראות הקפדניות שלא לפגוע באזרחים הביאו בקוסובו למגבלות קשות על הפעלת כוח התקיפה. מפקד הכוח האווירי של המבצע ציין, למשל, כי ההחלטה לתקוף גשרים רק בין השעות 10 בלילה ל-4 לפנות בוקר, שנתקבלה עקב החשש לפגיעה באזרחים, יצרה שגרה, שאיפשרה לסרבים למקד את מאמצי ההגנה האווירית שלהם והגבירה את הסיכון לצוותי האוויר.²²

אבני הבניין של המלחמה האסימטרית

בראיון שנערך לאחרונה עם מפקד חיל האוויר העיראקי הוא אמר כי "אנו מתמודדים עם הפער הטכנולוגי... ההצלחה של ההתנגדות הלאומית הווייטנאמית והפלסטינית ושל ההתנגדות הלבנונית בזמן הנוכחי בדרום לבנון היא ההוכחה הטובה ביותר למה שאני אומר".²³ ואכן המלחמה האסימטרית שואבת את יסודותיה מכמה מקורות: ההצלחה של לוחמת הגרילה ושל הטרור בהתמודדות עם כוחות עדיפים בווייטנאם, באפגניסטן, בלבנון ובעימותים נוספים; המסקנות שהסיקו הרוסים ממלחמת המפרץ והחשיבה הרוסית העדכנית על המענה לחימוש המונחה המדויק; הפרסומים הרבים על החידושים הטכנולוגיים והדוקטרינריים במערב.

הסתרה, הסוואה והונאה

העדפת השרידות ושימור הכוח עומדת בבסיסה של צורת המלחמה האסימטרית. הסתרה, הסוואה והונאה הן אמצעים בדוקים להגדלת סיכויי השרידות. בכך אין, כמובן, שום חידוש, שכן ומאז ומתמיד נמשך המרוץ בין פיתוחם של אמצעים לגילוי מערכות הנשק של האויב לבין מאמציו להסתירן ולהסוותן.²⁴ כניסת החימוש המונחה המדויק הגבירה את הדגש שניתן לתחום

רק ל-8% מכלל החימוש שהוטל באותה מלחמה. בקוסובו גדל שיעור זה לכ-35%, ובמבצע Desert Fox, שנמשך ארבע יממות, הוא הגיע לכ-75%.¹⁹

ללא מודיעין מדויק לא ניתן להפעיל חימוש מונחה מדויק. יריב חלש, שמקפיד לנוע ביערות ובשטחים מיושבים בצפיפות, בתנאי

מזג אוויר גרוע או בלילה עשוי איפוא לסכל הפעלה של חימוש מונחה מדויק נגדו. נקודת תורפה אחרת של החימוש המונחה מדויק קשורה לאופן שבו נערכים הכוחות בשטח. ככל שהכוחות מרוכזים יותר, כך גדלה האפקטיביות של החימוש המונחה המדויק. פיזור הכוחות מפחית את יעילותו.²⁰

לדוקטרינה המערבית בכללותה נקודת תורפה חמורה בכך שהיא מניחה במידה רבה, כי במלחמות העתידיות יהיה עליה להתמודד נגד צבאות גדולים, מצוידים היטב, במסגרת סכסוך צבאי שבו המשימה העיקרית תהיה

להשמיד את הכוחות המזוינים של האויב (למלחמה כזאת מכוונת "המהפכה בעניינים הצבאיים"). צורת המלחמה האסימטרית נועדה להבטיח כי היכולת להשמיד טנקים, תותחים, מטוסים, סוללות טק"א ומוצבי מכ"ם לא תביא בהכרח לניצחון במלחמה. יכולת השמדה כזאת, שהייתה יכולה אולי להכריע את המלחמה הקודמת, עלולה להתגלות כלא רלוונטית במלחמה הבאה.

הנהגה ודעת קהל

לצד נקודות התורפה בטכנולוגיה ובדוקטרינה מזהה הצד החלש גם נקודות תורפה הקשורות בהנהגה המערבית, הרגישה מאוד לדעת הקהל. זו מושפעת בעיקר משיעורי האבדות (בעיקר בקרב הכוחות המזוינים שלה, אך גם בקרב אזרחי האויב) ומהעלות הכוללת של המבצעים הצבאיים. שורה של תהליכים גרמה לכך שהחברות המערביות המודרניות – ובמידה מסוימת אפילו

שורה של תהליכים גרמה לכך שהחברות המערביות המודרניות

– ובמידה מסוימת אפילו

ההנהגות הצבאיות שלהן –

מתייחסות לכל נפגע כאל טעות

ולהצטברות של נפגעים כאל

כישלון מוחלט

שקיים המפקד העליון של כוחות נאט"ו באירופה, קלארק, התברר כי רק כ-50% מדיווחי הטייסים על פגיעות במטרות התגלו כמדויקים. כ-40% מהדיווחים לא אומתו, וכ-10% מהדיווחים התייחסו לפגיעות חוזרות במטרות שכבר הושמדו ולפגיעות בדמייס.³¹ הקושי להעריך את תוצאות התקיפות פוגע מאוד ביעילות הפעלתו של הכוח האווירי.

להסתרה, להסוואה ולהונאה יש גם נקודות תורפה: ראשית, מקובל להניח כי אמצעים אלה יעילים במגננה, אך לא בהתקפה.³² שנית, ישנם מתקנים – צבאיים ואזרחיים – שאותם לא ניתן להסתיר או להסוות. בעת מלחמת קוסובו לא הצליחו הסרבים למנוע פגיעות במטרות תשתית מובהקות כגון שדות תעופה, גשרים, תחנות כוח, מפעלי זיקוק, תחנות רדיו וטלוויזיה. כדי לנסות למנוע פגיעה במטרות כאלה יש צורך לעשות שימוש באבני הבניין האחרות של המלחמה האסימטרית.

שטוש בין התחום הצבאי לתחום האזרחי

בעיצומו של אחד המשברים עם ארה"ב ועם האו"ם בשלהי 1997, כאשר גבר בעיראק החשש מפני תקיפה אווירית, דיווחה הטלוויזיה העיראקית כי "המשפחות העיראקיות המשיכו... להגיע לארמונות, למפעלים, לתחנות החשמל, למתקני הנפט ולגופים ממשלתיים אחרים".³³ ואכן, כאשר צמצום הנזקים הסביבתיים הוא אחת ההנחיות העיקריות הניתנות לדרג המתכנן ולדרג המבצע, הופך השטוש המכוון בין יחידות וציוד צבאי לבין אוכלוסייה וסביבה אזרחית לנשק יעיל במלחמה האסימטרית. המבצעים האחרונים סיפקו מגוון של דוגמאות לעניין הזה:

זה, שכן ההיגיון של שדה הקרב הנשלט על-ידי החימוש המונחה המדויק הוא, שאם כוח או אמצעי כלשהם גלויים לאמצעי האיסוף המגוונים של האויב, ניתן לתקוף ולהשמיד אותם בתוך זמן קצר, יחסית, ממועד האיכון. הדרך להישרדות בשדה קרב כזה היא איפוא לא להתגלות.²⁵

הרוסים – שהתרשמו מאוד, אך לא הופתעו, מהפעלת החימוש המונחה המדויק במלחמת המפרץ – עסקו בהתגוננות מפני חימוש זה עוד לפני המלחמה. הדוקטרינה שפיתחו בעניין זה מדגישה מאוד את ההסתרה, את ההסוואה ואת ההונאה באמצעות דמייס, עשן ורשתות הסוואה.²⁶ דוקטרינה זו השפיעה מאוד על האופן שבו התארגנו העיראקים והסרבים לקראת העימותים האחרונים ועל האופן שבו פעלו במהלכם. במהלך המערכה בקוסובו נקטו הסרבים שורה של פעילויות בתחום ההסתרה, ההסוואה וההונאה. פעילויות אלו כללו: שימוש נרחב בדמייס מסוגים שונים; פינוי מרבית מחנות הצבא לפני התקיפות; הסתרת היחידות עצמן והציוד הקרבי; שינוע הכוחות בלילה או תחת כיסוי של מזג אוויר גרוע.²⁷ גם סוללות טילי הקרקע-אוויר שינו את היערכותן פעמים רבות, וברוב הזמן נקטו טקטיקה של הסתרתות.²⁸

בניסיון לצמצם את מספר המטרות הניתנות לתקיפה הסתירו הסרבים את מרבית הכוחות שלהם לאורך המערכה. לשם כך ניצלו הסרבים אזורים כפריים, יערות, צמחייה, מערות ומנהרות. אף שהדו"ח המסכם של הפנטגון על המערכה בקוסובו מציין כי הושגו הצלחות בתקיפת פתחי המנהרות, אין ספק כי מנהרות מציבות אתגר משמעותי גם לכוח אווירי המצויד במיטב הטכנולוגיה המודרנית.²⁹

מאמץ התקיפה נגד כוחות הצבא והמשטרה הסרביים בקוסובו – מאמץ שנוהל במזג אוויר גרוע ולאחר תקופת התכוננות ארוכה של הסרבים – המחיש את הקושי לפגוע בכוחות צבא הנוקטים טקטיקה של הסוואה, של הונאה ושל הסתרה.³⁰ על יעילותם הנמוכה של מאמצים אלה תעיד העובדה שעם תום המלחמה נסוגו הכוחות הסרביים מקוסובו כמעט בשלמותם. התמונות ששודרו בתחנות הטלוויזיה בכל העולם, ושבהן נראו שיירות ארוכות של טנקים ושל גנ"שים סרביים חוזרות הביתה, המחישו עד כמה מתקשה הטכנולוגיה המודרנית הנוכחית לאכן מטרות דלות חתימה. בעיה קשה נוספת שבה נתקלו בעלות הברית בקוסובו ובעיראק היא הקושי העצום להעריך את תוצאות תקיפתו של כוח שעשה שימוש נרחב בהסוואה, בהונאה ובהסתרה. במסיבת עיתונים

שיירה רוסית מכוח השלום הבינלאומי עושה את דרכה לעיר הבירה פרישטינה וחולפת בדרכה על פני טור שריון סרבי שנסוג צפונה. תמונות אלה של טורי שריון יוגוסלביים נסוגים ללא פגע מקוסובו עוררו תדהמה וזעזוע בקרב ראשי נאט"ו והוכיחו את כישלונה של המתקפה האווירית. צילום: "איאס-איפי"

חיילים של צבא השחרור של קוסובו מתאמנים ערב המתקפה של נאט"ו. צילום: "אי-פי"

יכול הצד החלש להתגבר על הצד החזק, או... על יתרון טכנולוגי של היריב".³⁷ עם זאת אין לזהות את המלחמה האסימטרית רק עם לוחמת גרילה. נכון יותר לומר כי המלחמה האסימטרית שואבת את יסודותיה, בין השאר, מלוחמת הגרילה. אחד הנושאים המרכזיים בהקשר זה הוא השאיפה להקטין את החתימה של כלל הכוחות הלוחמים. החתימה מציינת את מאפייני הכוח או את המתקן הניתנים לזיהוי על-ידי אמצעי האיסוף של האויב. ככל שהכוח או המתקן גדולים יותר ופעילים יותר, גדלה חתימתם. קיימת גישה, שלפיה הרעיון של המלחמה האסימטרית עלול לעודד גם מדיניות לעשות שימוש בלוחמת גרילה או בצורות לוחמה הדומות לה כדי להתמודד עם העליונות הטכנולוגית של המערב.³⁸

יתרון של צורות לחימה אלה הוא בכך שהחימוש המונחה המדויק וכמעט כל האמצעים החדשים לרכישת מטרות אינם יעילים נגדן.³⁹ זאת הייתה הסיבה לכך, שלא ניתן היה לפגוע בכוחות הצבא והמשטרה שביצעו את הטיהור האתני בקוסובו. זאת גם הבעיה הבסיסית, שהקשתה כל כך על ההתמודדות של ישראל עם לוחמת הגרילה של החיזבאללה בלבנון. קיימים גם אמצעי לחימה, שמעצם טבעם יש להם חתימה נמוכה, ולכן הם משמשים את הצד הנוקט שיטות של מלחמה אסימטרית. כלי-הנשק האישיים – ובכללם הטילים האישיים נגד טנקים ונגד מטוסים – היו מאז ומתמיד נשקם העיקרי של לוחמי הגרילה בשל החתימה הנמוכה שלהם. לטילים הבליסטיים יש חתימה נמוכה מאוד עד לשלב השיגור, ותכונה זו – כפי שהוכח במלחמת המפרץ – מקשה מאוד על ההתמודדות איתם. כך גם באשר לקטיושות שמפעיל החיזבאללה בלבנון.

המלחמה על זעת הקהל

כמו הטרור ומלחמת הגרילה, גם המלחמה האסימטרית אינה מבקשת להכריע את צבא האויב, אלא את הרצון של ההנהגה ושל האוכלוסייה להמשיך להפעיל את כוחות הצבא. הפגיעה ברצון זה יכולה להיות מושגת באמצעות יצירת איום ישיר על האוכלוסייה (למשל על-ידי ירי של טילי קרקע-קרקע לעבר העורף או הפעלת טרור נגד מרכזי אוכלוסייה), אך גם באמצעות הדיווח התקשורתי, שהוא חלק ממצאות החיים במדינות מודרניות וחופשיות.⁴⁰

מלחמת המפרץ הייתה המלחמה הראשונה שנוהלה כמעט בשידור חי, ואחריה הוטבע המונח "אפקט ה-CNN" לציון השפעתה של התקשורת המודרנית על תהליך קבלת ההחלטות של מנהיגים ושל מפקדים צבאיים. התקשורת המודרנית יוצרת זיקה כמעט מיידית בין הציבור, הממשלה והפעילות המלחמתית. זיקה זו הופכת לנקודת תורפה ולכלי-נשק במלחמה האסימטרית.

"מלחמת התקשורת" נועדה בעיקר כדי לנצל את נקודות התורפה שמזהה הצד החלש בהנהגה המערבית ובאוכלוסיית המערב. היא מכוונת נגד שני קהלי יעד עיקריים: האוכלוסייה ומעצבי דעת הקהל הן במדינת האויב והן בקהילה הבינלאומית. במקביל היא נועדה גם לחזק את האוכלוסייה המקומית של הצד החלש.

בקוסובו שימשו בתי-ספר, מפעלים אזרחיים ואף מנזרים להסתרת ציוד חיוני ויחידות צבא, וגם כאשר נעו הכוחות הסרביים, הם הקפידו לעשות זאת בתוך תנועה אזרחית.³⁴ בעיראק מוסווים מתקני צבא בתוך בניינים אזרחיים, ואזרחים משמשים כ"מגן אנושי" עבור מתקנים אסטרטגיים. בלבנון פועל החיזבאללה מתוך כפרים ובסמוך למסגדים. כאשר ביקש החיזבאללה להשתלט על מוצבי צד"ל, הוא עשה זאת בחסותה של תהלוכה אזרחית.

דוגמא אחרת למימוש הרעיון של שימוש באזרחים כמגן אנושי לפעילות צבאית ניתנה באפריל 1997, כאשר הטיסו העיראקים "עולי רגל זקנים", כהגדרתם, במטוס צבאי למכה שבסעודיה,

תוך הפרת האיסור שהטיל עליהם האו"ם לטוס מדרום לקו הרוחב 33.³⁵ העיראקים הניחו כי מטוסי הקואליציה, המופקדים על אכיפת איסור הטיסות, לא יפעלו נגד מטוס הנושא אזרחים.

חתימה נמוכה

בראיון שנערך במארכס 1999 נשאל מזכ"ל החיזבאללה, נסראללה, כיצד מנטרל החיזבאללה את העליונות האווירית של ישראל. תשובתו: "בלוחמת גרילה, מי שאין לו יכולת התגוננות בעימות עם האויב, יכול לצמצם מחשיבות חיל האוויר באמצעות הסתרת המטרות והתרחקות מהופעה בגלוי... צריך למנוע מהאויב לזהות מטרות. החיזבאללה מודע לכך ונוהר כל הזמן מלספק מטרות מן המוכן לחיל האוויר הישראלי. זה גורם לכך שחיל האוויר הזה אינו מסוגל לעשות הרבה".³⁶ לוחמת גרילה היא צורת לחימה אסימטרית מובהקת: "הגרילה היא טכניקה שבאמצעותה

מזכ"ל החיזבאללה, נסראללה

נסראללה: "בלוחמת גרילה, מי שאין לו יכולת התגוננות בעימות עם האויב, יכול לצמצם מחשיבות חיל האוויר באמצעות הסתרת המטרות והתרחקות מהופעה בגלוי"

להשתמש בהם כמגן אנושי באתרים אסטרטגיים בעיראק פרטו על נימות רגישות בציבור האמריקני והביאו דווקא לדרישה להרחיב את מטרות המלחמה.⁴³

טכנולוגיות לו-טק וטכנולוגיות גומחה

האפשרות שטכנולוגיה ירודה תביס טכנולוגיה מתוחכמת ממנה היא המסר העיקרי בסיפור מדע בדיוני מפורסם ("עליונות") של ארתור סי קלארק.⁴⁴ ואכן, הצד החלש במלחמה האסימטרית עושה בדרך-כלל שימוש בטכנולוגיה נחותה (Low-Tech). טכנולוגיה זו, שהיא זולה, יחסית, ובמסגרת אפשרויותיו הכלכליות של הצד החלש, יכולה לשבש את פעולתם של כלי-הנשק המבוססים על הטכנולוגיות המתקדמות ביותר. אמצעי הסוואה, הסתרה והונאה יכולים להיות לו-טקיים, אך לשבש את פעולתם של טילים מונחים מתקדמים ביותר, ואילו נשק אישי מיושן ונטול כל תחכום יכול להביס צבא שמצויד במיטב חידושי הטכנולוגיה הצבאית.

דוגמא מובהקת לטכנולוגיה נחותה ששימשה את עיראק – הצד החלש במלחמה האסימטרית שהתנהלה במפרץ ב-1991 – היא טיל ה"סקאד". טיל זה וגזרותיו השונות (למשל, טילי ה"אל-חוסייני" ששיגרו העיראקים לעבר ישראל ולעבר סעודיה) מבוססים על טיל ה-V-2 הגרמני משלהי מלחמת העולם השנייה, דהיינו על טכנולוגיה משנות ה-40 של המאה הקודמת. הטכנולוגיה הנחותה יכולה, לעיתים, להתמודד עם טכנולוגיה מתקדמת הרבה יותר. כך, למשל, עלה בידי סוללת SA-3 מיושנת להפיל מטוס אמריקני מתקדם מדגם F-117 ביום הרביעי למערכה על קוסובו.

משך הזמן האופייני לפיתוח טכנולוגיה חדשה, ליישומה באמצעי לחימה ספציפי ולהצטיידות באמצעי לחימה זה הוא 20-25 שנה.⁴⁵ הניסיון מלמד כי הזמן הנדרש לפיתוח אמצעים נגד

בעימותים האחרונים התמקדה המלחמה על דעת הקהל בנוק הסביבתי ובחשש מאבדות. המונח "נוק סביבתי" מתייחס לכל נזק שנגרם לאוכלוסייה האזרחית ולסביבה כתוצאה מתקיפות נגד יעדים צבאיים ונגד יעדי תשתית. במהלך מלחמת קוסובו הרבו הסרבים להציג את הנזקים הסביבתיים שנגרמו להם כדי להבאיש את ריחה של הקואליציה שלחמה בהם ולעורר את דעת הקהל העולמית ללחוץ להפסקת המלחמה. כדי לקדם את ענייניהם איפשרו הסרבים לרשתות הטלוויזיה הזרות לצלם פגיעות ביעדים אזרחיים ולראיין "עדי ראייה" ו"נפגעים". הם פינו יחידות וציוד צבאי מהמטרות כדי להראות כי נפגעו יעדים אזרחיים מובהקים. קיימת גם טענה שהסרבים הביאו לאתרים שהותקפו גופות שהובאו ממקומות אחרים.⁴¹

בקוסובו – כמו במלחמת המפרץ – הופנתה המלחמה על דעת הקהל בעיקר נגד הבסיס המעורער של הקואליציה. בעיצומה של מלחמת המפרץ הותר לעיתונאים מערביים לחזור לעיראק, ואלה הובאו לאתרים נבחרים, כדי שישדרו מהם תמונות ודיווחים על הנזק הסביבתי שנגרם בתקיפות האוויריות.⁴² דוגמא להשפעה ההרסנית שיכולה להיות לפגיעה באזרחים ניתנה כאשר מטוסים אמריקניים פגעו במקלט בשכונת אמיריה בבגדאד והרגו כ-300 אזרחים עיראקיים. עיתונאים זרים הובאו למקום, ותמונות זועה של גופות חרוכות שהוצאו מהמקלט שודרו בכל העולם. התמונות הקשות הביאו להפגנות תמיכה בסדאם חוסיין באחדות מהמדינות הערביות שהיו חברות בקואליציה, אך לא הצליחו להביא להפסקת התקיפות. דוגמא אחרת להשפעתה של הפגיעה באזרחים על האפשרות לנהל מבצעים צבאיים היא, כמובן, הפסקתו של מבצע "ענבי זעם" לאחר אירוע כפר כנא באפריל 1996.

היבט נוסף של המלחמה על דעת הקהל קשור ברגישות המערבית לאבדות. קיים ויכוח גדול באשר למידת נכונותן של הטענות לגבי רגישות זו, אך ברור כי רגישות זו אכן קיימת במידה מסוימת. הצד החלש מנסה לנצל רגישות זו במטרה לפגוע בתמיכה הציבורית במלחמה. רגישות זו עמדה בבסיס האסטרטגיה העיראקית במלחמת המפרץ, שחתרה לקרב קרקעי עם הקואליציה, וזאת, ככל הנראה, הייתה גם האסטרטגיה של מנהיג סרביה, מילושביץ.

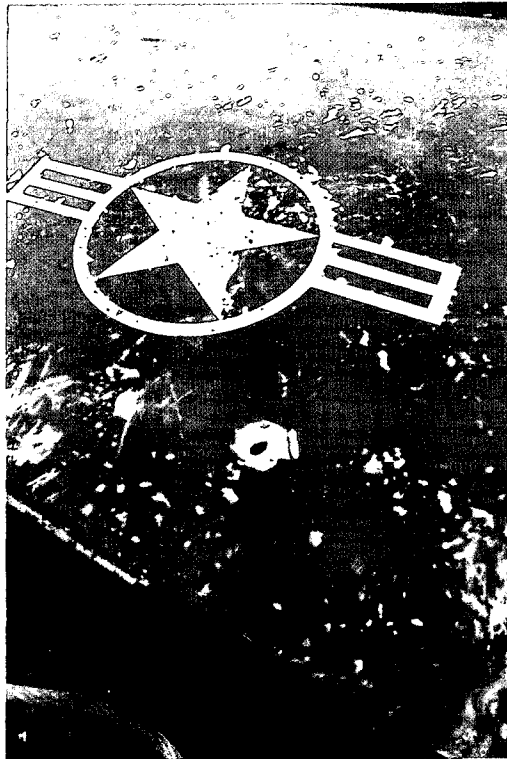
דוגמא לאופן שבו יכול הצד החלש לנצל את הרגישות לאבדות ניתנה בסומליה בשנת 1993, כאשר גופה של נחת אמריקני, שנגררה ברחובות מוגדישו והוצגה בכלי התקשורת, גרמה בסופו של דבר ליציאתם של הכוחות האמריקניים מהמדינה.

ראוי להדגיש כי אהדתה של דעת הקהל העולמית אינה נתונה באופן אוטומטי דווקא לצד החלש. כך, למשל, הטיהור האתני שביצע מילושביץ בקוסובו נגד האוכלוסייה האלבנית הפחית במידה ניכרת את ההתנגדות בקהילה הבינלאומית למערכה שנוהלה נגדו והעניק עוצמה מוסרית יוצאת דופן לבעלות הברית. תוצאה דומה הייתה גם לאחדות מפעולותיו של סדאם חוסיין במלחמת המפרץ. שיגור הטיילים לעבר ישראל, הצתת בארות הנפט בכווייט, הזרמת הנפט למפרץ, יחסו לשבויים והאיום

המוניות וגירוש תאמו את האינטרס הלאומי שלי".⁴⁷ הגדרה נאיבית של המלחמה האסימטרית אכן גורסת כי מדובר בצורת "מלחמה לא הוגנת".⁴⁸ למערב יש השקפה תרבותית מסוימת על מה שמותר ועל מה שאסור לעשות במלחמה. בהשקפה זו יש, למשל, "הבחנה ברורה בין נושא-הנשק החוקי לבין המורד, הבוזז והחמשן".⁴⁹ התפיסה המערבית גורסת כי המלחמה אינה נותנת היתר לעשות הכול, וכי גם במלחמה יש להתחשב במגבלות מוסריות.⁵⁰ המלחמה האסימטרית פועלת נגד ערכי יסוד אלה במטרה להפתיע, להתיש ולהוציא משיווי משקלו את הצד החזק. גם בעניין המלחמה נגד ערכי היסוד של המערב היו לסדאם חוסיין כמה רעיונות מקוריים. כשיגורי הטילים לעבר ישראל

טכנולוגיה מתקדמת קצר באופן משמעותי מהזמן הנדרש לפיתוחה של אותה טכנולוגיה מתקדמת. כך, למשל, באמצעות דמיים פשוטים הצליחו, כנראה, הסרבים לגרום לכך שתחמושת "חכמה" רבה, ששיגרו כוחות האוויר של נאט"ו, פגעה במטרות חסרות כל ערך.

אין לטעות ולהניח כי המלחמה האסימטרית עושה שימוש רק בטכנולוגיה נחותה. טילי הכתף המתקדמים נגד מטוסים מדגם "סטינגר", שהפעילו הקנאים המוסלמים באפגניסטן נגד המסוקים הסובייטיים, הם דוגמא לכך. יתר על כן, בתחומים ספציפיים יכול גם הצד החלש להיות בחזית הטכנולוגיה באמצעות "טכנולוגיות גומחה" – אם באמצעות מחקר ופיתוח שעושה הצד החלש עצמו, ואם באמצעות רכש של טכנולוגיה מתקדמת או אמצעי לחימה חדישים "מן המדף". מסיבה זאת רואה ארה"ב ב"לוחמת מידע" את אחד האמצעים האסימטריים המרכזיים בכל עימות עתידי.

מטוס חמקן מדגם "אף-117" שהופל באש ההגנה האווירית היוגוסלבית. צילומים: "אי-אס-אי-פי"

במלחמת המפרץ לא הביאו את התועלת הצפויה, הוא העלה באש מתקני נפט בכווייט. בפעולה זו היה גם היגיון צבאי, שכן מסך העשן שנוצר עלול היה לשבש את פעילותה של הקואליציה נגדו, אך מטרתה העיקרית הייתה להמחיש לבעלות הברית את התוצאות האקולוגיות והרסניות שיהיו למלחמה ממושכת.⁵¹

האסטרטגיה האסימטרית

אבני בניין אלה מצטרפות לכדי אסטרטגיה מגובשת, הנשענת על שלושה יסודות עיקריים, ההכרחיים להצלחתה של המלחמה האסימטרית: הספיגה, ההרתעה וההתשה. הספיגה אמורה לאפשר לצד החלש את אורך הנשימה, לשמר את כוחו הצבאי והאזרחי ובעיקר לקזז את יכולת הקטילה של הצד החזק, המבוססת על עליונותו הטכנולוגית. ההרתעה היא המפתח

בספרם של בני הזוג טופלר מופיע המונח "צבאות מוחכמים", המתייחס להוספת "חוכמת גל שלישי" (שאפשר להשיגה באופן מסחרי) לכלי-נשק ישנים של "הגל השני".⁴⁶ כך, למשל, קיימת אפשרות שניתן יהיה להגדיל את דיוק הטילים הבליסטיים באמצעות רכש של מערכות ניווט מתקדמות, בלי שיהיה צורך לשנות את תצורת הטילים עצמם.

מלחמה נגד ערכי היסוד של המערב

כאשר דיווח שר ההגנה האמריקני, ויליאם כהן, לקונגרס על לקחי המערכה בקוסובו, הוא הסביר את אופיה האסימטרי בכך שמלחמה זו הייתה נגד "אויב, שראה באונס, בביזה ובטבח טקטיקות לחימה לגיטימיות ואף מועדפות; שביסס את אסטרטגיית הלחימה שלו על יצירת משבר הומניטרי; ושהוצאות להורג

את הצד החלש. ההרתעה הספציפית נועדה להניא את הצד החזק מלמשל חלק מיתרונותיו הטכנולוגיים ולגרור את המלחמה למקומות שבהם יש יתרונות יחסיים דווקא לצד החלש. במוקד אסטרטגיית ההרתעה עומד מושג הענישה.⁵⁴ ההרתעה האסימטרית מבוססת בעיקר על היכולת ליצור איום אמין על מהלך החיים במדינת הצד החזק ועל העורף האזרחי שלו. כך, למשל, הפכה הקטיושה לנשק הרתעה מרכזי של החיזבאללה בלבנון; מכאן שואבים הטילים הבליסטיים בעלי ראשי הנפץ הקונונציונליים את מעמדם כנשק אסטרטגי; ולהקשר זה שייך

לגרירת המלחמה למגרשים הנוחים יותר לצד החלש, והיא נועדה לקזז ללא קרב חלק מיתרונותיו הטכנולוגיים של הצד החזק. ההתשה היא המפתח להכרעה במלחמה האסימטרית.

הספיגה

הספיגה היא תפיסת עולם בסיסית, שחייב לאמץ לעצמו הצד החלש. האמצעים העיקריים להגברת יכולת הספיגה הם ההסתרה, ההסוואה, ההונאה, הטשטוש המכוון בין הצבאי לאזרחי ופיזור הכוח הצבאי.

להפעלת כוח צבאי קודם בדרך כלל מהלך דיפלומטי. כך היה בעיראק, וכך היה גם בקוסובו. פרק זמן זה, שבו לא ניתן להפעיל את הכוח הצבאי, מנוצל על-ידי הצד החלש להשלמת ההיערכות לקראת המלחמה האסימטרית. בפרק זמן זה פועל הצד החלש כדי לצמצם אצלו, ככל שניתן, את מספר המטרות הערכיות לתקיפה ("מרכזי הכובד") ולהקשות על תקיפתן של מטרות שלא ניתן להסתירן.

דוגמא לאופן שבו יכולות ההיערכות לספיגה והנכונות לספיגה להשפיע על תוצאותיה של המלחמה האסימטרית ניתנה במבצע התקיפה בעיראק בסוף 1998. המבצע נערך לאחר שנה רצופת משברים בין עיראק לארה"ב ולאוי"ם וסיים תקופה של כמה שבועות, שבהם נערכו העיראקים לקראת מתקפה אווירית. ההיערכות המקדימה העיראקית לצמצום נזקי התקיפות, שכללה פינוי מתקנים חיוניים ופיזור ציוד, הקטינה באופן משמעותי את מספר המטרות לתקיפה והשפיעה רבות על היכולת להגשים את מטרות המבצע. ההישג העיקרי של הפעילות העיראקית בתחום זה היה בהוצאת כוחות משמר הרפובליקה ממחנותיהם ופיזורם, באופן שלא איפשר, למעשה, את תקיפתם.

הספיגה מקוזזת את יתרונותיו הטכנולוגיים של הצד החזק הן באופן ישיר והן באופן עקיף. באופן ישיר פועלת הספיגה נגד נקודות התורפה, הקשורות ביעילותו של החימוש המונחה המדויק ובקושי להשיג מודיעין על מטרות. באופן עקיף פועלת הספיגה בעיקר נגד

מלאי החימוש המונחה המדויק של הצד החזק. השאיפה של הצד החלש בעניין זה היא להביא לכך ששחיקת אמצעי החימוש המונחה המדויק של הצד החזק תגיע לרמה כזאת, שהם יהיו חסרי השפעה מבחינה מערכתית. אז יחזרו דפוסי המלחמה להיות דומים לאלה שבמלחמות העבר, שבהם נוח יותר לצד החלש להילחם.⁵²

ההרתעה

ההרתעה היא איום בעונש כבד על מעשה של היריב כדי לשכנעו להימנע מאותו מעשה.⁵³ בתורת ההרתעה מקובל להבחין בין הרתעה כללית להרתעה ספציפית. ההרתעה הכללית – בהקשר למלחמה האסימטרית – נועדה להניא את הצד החזק מלתקוף

חימוש מונחה מדויק באחד מבסיסי האוויר של נאט"ו ממזרח להעמסתו על המטוסים במהלך מלחמת קוסובו

גם הנשק הלא קונונציונלי. גם הטרור התברר בעשור האחרון כנשק הרתעה יעיל.

המשותף לכל האמצעים האלה הוא הטכנולוגיה הנחותה והעלות הנמוכה שלהם, המאפשרות לצד החלש לפתחם, לייצרם ולהפעילם. בכך מצליח הצד החלש לבסס יכולת הרתעה – כללית וספציפית – נגד הצד החזק.

יסוד ההרתעה הוא במידה רבה מה שחסר למילושביץ' כדי לנהל מלחמה אסימטרית מוצלחת. בהעדר יכולת ליצור איום על מהלך החיים במדינות הקואליציה שפעלו נגדו, על העורף האזרחי שלהן או אפילו על המתקנים הצבאיים שלהן, נאלצו הסרבים להסתמך על שני היסודות האחרים באסטרטגיה: הספיגה וההתשה. אלה התבררו כבלתי מספיקים מול הנחישות שהפגינו בעלות הברית.

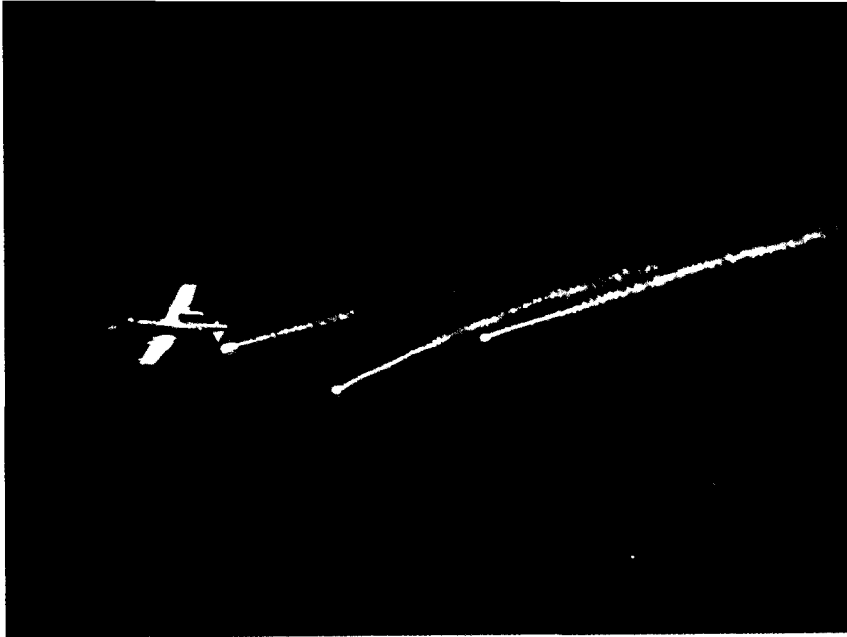
להרוויח זמן במטרה לאפשר התעצמות, שתביא לשינוי במאזן הכוחות. שינוי זה יאפשר בסופו של דבר לסיים את המלחמה באמצעות קרבות הכרעה. ההתשה כתכלית בפני עצמה אמורה להביא לכך שהמצב ייראה לאויב חסר מוצא, בהנחה שכאשר ייווכח בחוסר התוחלת שבלחימה, הוא יוותר ויסתלק.⁵⁶

המלחמה האסימטרית עושה שימוש בעיקר בגרסת ההתשה כתכלית בפני עצמה. זו הייתה האסטרטגיה של החיזבאללה בלבנון וזה, ככל הנראה, גם מה שקיווה מילושביץ' להשיג באמצעות יכולת העמידה שלו. דוגמא אחרת לשימוש באסטרטגיית ההתשה ניתן למצוא במאבק שמתנהל כל הזמן באזורים האסורים לטיסה בצפון עיראק ובדרומה. העיראקים מעריכים, כנראה, כי אסטרטגיית המאבק המתמשך שבחרו תשחק בהדרגה את נכונותן של ארה"ב ושל בריטניה להמשיך באכיפת האזורים האסורים לטיסה ואת התמיכה הבינלאומית במדיניותן. לכן ממשיכים העיראקים בעימות, אף שהוא שוחק את מערכות ההגנה האווירית שלהם. בהתשה שמנהל הצד החלש יש איפוא מאמץ לנתק בין התוצאות הטקטיות של הקרבות, שיכולות להיות לרעתו, לבין התוצאות האסטרטגיות, שעשויות להיות מושגות מעצם נכונותו להמשיך להילחם. במפגש עם מפקדי יחידות ההגנה האווירית שלו הסביר סדאם חוסיין באחרונה כי "אויבכם אינו מסוגל להסביר את יכולת עמידתכם, משום שאין הוא מבין אתכם".⁵⁷

ראוי לציין כי אין לזהות את המלחמה האסימטרית רק עם אסטרטגיית ההתשה. כך, למשל, מתחילתה של מלחמת המפרץ חתרה אסטרטגיית המלחמה של סדאם חוסיין למטרה אחת ויחידה: משיכת הקואליציה למתקפה קרקעית. מתקפה כזאת אמורה הייתה דווקא לשרת את האסטרטגיה האסימטרית שלו: האבדות הכבדות שהוא קיווה להסב לבעלות הברית אמורות היו לדרבן את דעת הקהל המערבית המאוכזבת לתבוע הפסקת אש מידית.⁵⁸

מלחמה אסימטרית והעליונות האווירית

במלחמות האסימטריות בעיראק ובקוסובו התמודדו כלי טיס מערביים בעלי טכנולוגיות של שנות ה-80 וה-90 במערכות הגנה אוויריות מתוצרת בריה"מ לשעבר, המבוססות על טכנולוגיות משנות ה-60 וה-70. פער טכנולוגי זה אילץ את העיראקים ואת הסרבים לבחור על מה לשים את הדגש: על שרידותה של ההגנה האווירית שלהם או על יעילותה. שימת דגש על שרידות פוגעת ביעילות, בעוד שניסיון להיות יעיל פוגע בשרידות. למשל, סוללת טילי קרקע-אוויר, המבקשת להיות יעילה, דהיינו להפיל מטוסים ומסוקים, חייבת לבצע סדרת פעילויות המפחיתות, בהכרח, את שרידותה: היא צריכה להפעיל מכ"ם לגילוי המטוסים, להפעיל אמצעי קשר לצורך קבלת התרעות מהרמה הממונה, להיערך בשטח שולט. פעילויות אלו חושפות את מיקומה של הסוללה ומאפשרות לאכן ולתקוף אותה – למשל בנשק

מטוס "אִי-10" יורה נורים להטעיית טילים נ"מ בעת גיחת הפצצה בקוסובו. צילום: אי-פי

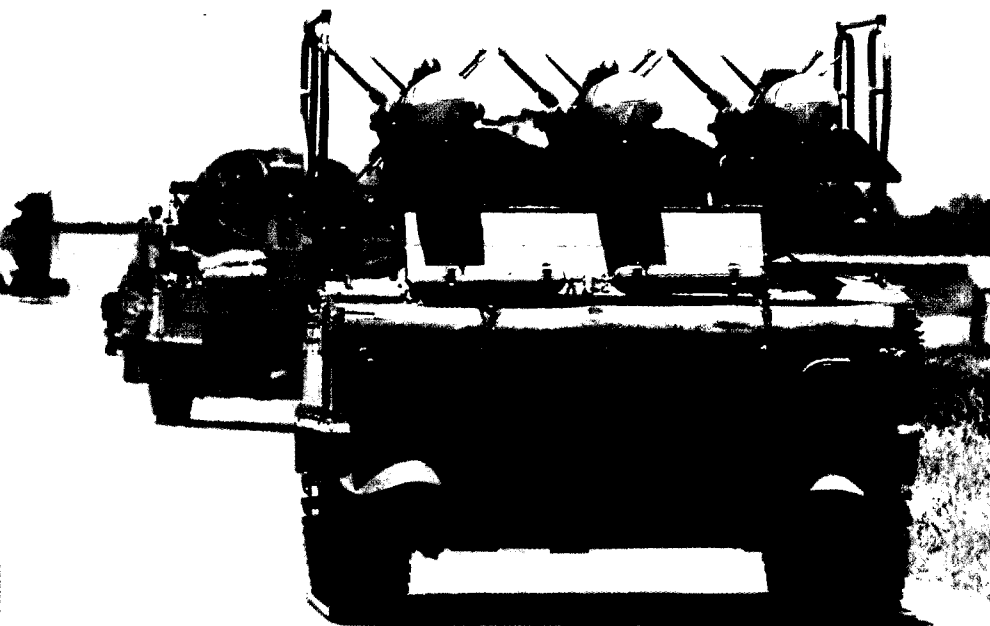
ההתשה

המלחמה האסימטרית במתכונתה ההגנתית – כפי שניתן היה להיווכח בעימותים האחרונים – מבקשת לנצח באמצעות אסטרטגיית ההתשה. אסטרטגיה זו קשה לעיתים להבנה, אך ראוי להדגיש כי מבחינת התוצאות הסופיות אין היא נחותה מאסטרטגיית ההכרעה.⁵⁵

קיימות שתי גרסאות לאסטרטגיית ההתשה: האחת, שלפיה ההתשה מוליכה להכרעה; והאחרת, שלפיה ההתשה היא תכלית בפני עצמה. ההתשה המוליכה להכרעה היא אמצעי שנועד

רכב משוריין נושא מכ"ם של צבא יוגוסלביה נסוג מקוסובו לאחר השגת ההסכם להפסקת אש. צילום: אי-פי

רכב משוריין יוגוסלבי נושא טילים נ"מ מדגם SA-6 נסוג מקוסובו בעקבות השגת ההסכם להפסקת אש. צילום: "אי-פי"

המתביית על קרינת המכ"ם. אם הסוללה לא תבצע פעילויות אלה, היא תגביר את שרידותה, אך תפגע ביעילותה. הסוללה תשרוד את התקיפה, אך לא תמלא את ייעודה. המערכה בקוסובו המחישה כי קיים מצב ביניים, שבו הסוללות מעדיפות את שרידותן, אך בכל זאת ממלאות – לפחות באופן חלקי – את ייעודן. הסוללות לא הצליחו להפיל מטוסים רבים, אך גם לא נפגעו באופן משמעותי מטוסים רבים, אך גם לא נפגעו באופן משמעותי (כ-90% מסוללות ה-SA-6 הניידות לא נפגעו). התברר כי עצם המודעות לקיומן של סוללות הטילים נגד מטוסים במרחב שבו מתנהלים מבצעי התקיפה – גם אם אלה אינם יעילות – מחייבת את כוח התקיפה האווירי להתארגן באופן מיוחד. בקוסובו באה התארגנות זו לידי ביטוי בתחומים הבאים: יחס בעייתי בין מטוסי התקיפה למטוסי העזר ללחמה אלקטרונית והעלאת גובה הטיסה והתקיפות. כתוצאה מכך הוגבלה עוד יותר פעילותם של מטוסי בעלות הברית בעת מזג אוויר גרוע ונעשו טעויות רבות, יחסית, שהביאו ל"נזקים סביבתיים".⁵⁹

סיכום

לפני מלחמת המפרץ אמר סדאם חוסיין כי "כל העליונות הטכנולוגית הקיימת על הנייר תיבחן בסופו של דבר בשדה הקרב".⁶⁰ העליונות הטכנולוגית אכן נבחנה – הן במלחמה זו והן בעימותים שאחריה – ועמדה בהם בצורה מרשימה ביותר. אולם אסור שההישגים יטשטשו את נקודות התורפה של הטכנולוגיה ושל הדוקטרינה המערביות, שנחשפו באותם עימותים. סביר להניח שבכל עימות אסימטרי עתידי יבקש הצד החלש לנצל לטובתו את נקודות התורפה האלה כדי לקזז את יתרונותיו הטכנולוגיים של המערב.

המלחמה האסימטרית היא בראש ובראשונה מושג יחסי וקשה להגדרה. ישנן צורות מלחמה שהן יותר אסימטריות מאחרות. אין כל ספק שהפעלת חיל אוויר מתקדם אחד נגד חיל אוויר מתקדם אחר היא צורת מלחמה סימטרית. הפעלת מערכות הגנה אווירית מתקדמות נגד חיל אוויר מתקדם – גם היא יכולה להיחשב

כצורת מלחמה סימטרית. אבל כאשר מחליטה מדינה לפתח טילי קרקע-קרקע כמענה הרתעתי ליכולות התקיפה של חיל אוויר מתקדם, היא נוקטת גישה אסימטרית. כאשר מדינה מחליטה כי המענה ליכולות תקיפה אלה יהיה בדמות אזרחים שישמשו "מגן אנושי", היא נוקטת גישה אסימטרית מובהקת. צורת המלחמה האסימטרית יכולה לשמש כר נרחב להפתעות מודיעיניות בעימותים אפשריים בעתיד. האופן שבו אנו מורגלים

לבחון נושאים צבאיים מביא לכך שתפיסת המלחמה האסימטרית נראית לנו לעיתים בלתי הגיונית, בלתי סבירה או חסרת כל תועלת מעשית.⁶¹ כלי ההערכה המקובלים שלנו, העושים בעיקר שימוש בהשוואת עוצמות, אינם יעילים לניתוח התוצאות האפשריות של מלחמה אסימטרית. הבעיה היא בחלקה תפיסתית.⁶² היבט אחר שלה קשור בהרגל להשליך את הגיונו על האויב. דווקא ההבנה בטכנולוגיות מודרניות מביאה לזלזול בטכנולוגיות ישנות, פשוטות ובלתי מתוחכמות. בהקשר זה נטענה באחרונה הטענה שהתרבות המערבית מגדילה את

הסיכון להפתעות, שתיגרמנה עקב צורות לחימה אסימטריות. טענה זו מבוססת על הנחת יסוד, שלפיה החשיבה המערבית תופסת את הרעיון של המלחמה האסימטרית בראש ובראשונה במונחים של טכנולוגיה.⁶³ אכן המלחמה האסימטרית נועדה להתמודד בראש ובראשונה עם העליונות הטכנולוגית של המערב, אך התמודדות זו אינה מכוונת רק נגד הטכנולוגיה המערבית. היא מכוונת – כפי שניסה מאמר זה להסביר – גם נגד הדוקטרינה המערבית ובעיקר נגד נקודות התורפה המצויות בהנהגה ובאוכלוסייה המערביות.

מהם האתגרים הגדולים של הכוח האווירי מול צורת המלחמה האסימטרית? הבעיה עצמה אומנם אינה רק טכנולוגית, אך אחדים מפתרונותיה עשויים לבוא מתחום הטכנולוגיה:

שימת דגש על שרידות פוגעת ביעילות, בעוד שניסיון להיות יעיל פוגע בשרידות

תבטיח ניצחונות גם בעימותים עתידיים? האם יש למלחמה האסימטרית יישומים גם בתחום ההתקפי ("מתקפה אסימטרית")?

הערות

1. Department of Defense, **Kosovo - Operation Allied Force after Action Report** (2000) 6.
2. ע'י ידלין, **המערכה האווירית בבלקן – מה נכון ומה אסור ללמוד ממנה**, אג"ס-תוה"ד: 2000
3. B. Bennett, C. Twomey, G. Treverton, **What Are Asymmetric Strategies ?** (1999)
4. USAF, AFDD 2-1 **Air Warfare** (2000) 3; USAF, AFDD **Organization and Employment of Aerospace Power** (2000) 7
5. Chairman of the Joint Chiefs of Staff, **Joint Vision 2010** (1996), pp. 10-11; Department of Defense, **Report Of The Quadrennial Defense Review** (1997)
6. National Defense University Library **Asymmetric Warfare: A Bibliography** (1999)
www.ndu.edu/ndu/library/bibs/warfare1.html
7. Matthews, L. (ed.) **Challenging the United States Symmetrically and Asymmetrically: Can America be Defeated** (U.S. Army War College Strategic Studies Institute, Carlisle Barracks, Pennsylvania: 1998)
8. Lt. Gen. Patrick M. Hughes, Director Defense Intelligence Agency **Global Threats and Challenges: The Decades Ahead**.
www.dia.mil/dr-ssci-990604.html
9. Paul F. Herman, Jr., "Asymmetric Warfare: Sizing the Threat" **Low Intensity Conflict and Law Enforcement**, Vol. 6; No. 1, Spring 1997, p. 176
10. סון טסו, **חוכמת המלחמה**, מערכות, תל-אביב, מהדורה חמישית, עמ' 41-42
11. יהושפט הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**, מערכות, 1990, עמ' 579
12. ואכן, חלק מהכתיבה בנושא זה עוסקת בלימוד מחדש של הלקחים הרלוונטיים מהמלחמה האסימטרית בווייטנאם:
Craig, D. "Asymmetrical Warfare and the Transnational Threat: Relearning the Lessons from Vietnam", **Advanced Military Studies Course** wps.cfc.dnd.ca/irc/amsc/amsc1/006.html
13. זאב בונן, "מלחמה קונוונציונלית מתוחכמת", **מערכות** 368, דצמבר 1999, עמ' 58
14. דו"ח הפנטגון על **המערכה בקוסובו**, עמ' 60
15. A. H. Cordesman **The Lessons and Non-Lessons of the Air and Missile Campaign in Kosovo** (Washington CSIS, 1999), p. 22
16. שמואל גורדון, **מסדר האבירים האחרון – אסטרטגיה אווירית מודרנית**, תל-אביב, רמות, 1998, עמ' 104
17. **שם**, עמ' 49
18. **שם**, עמ' 89
19. **קורדסמן**, עמ' 21
20. שמואל גורדון, **קשתו של פאריס**, תל-אביב, ספריית הפועלים, 1997, עמ' 128, 189-190
21. **קורדסמן**, עמ' 59
22. D. Priest, "Air Chief Faults Kosovo Strategy" **The Washington Post**, 22 October 1999, p. 14
23. **חצב**, 13 במאי 1999

מפציץ "בי-2" נוחת באחד מבסיסי נאט"ו. שימו לב לעננות הכבדה, שאינן את מזג האוויר בקוסובו ברבים מימי המלחמה

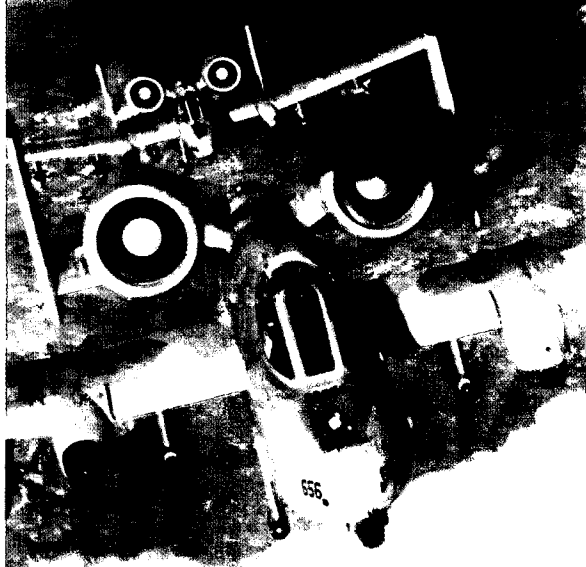
הלחימה בקוסובו הוכיחה כי מזג האוויר מגביל את היכולת לממש את העליונות הטכנולוגית גם בלי שהצד החלש יעשה דבר. הכוח האווירי חייב איפוא להשלים את פיתוח האמצעים, שיאפשרו לו לפעול גם במזג אוויר גרוע.

יש למצוא פתרון למצב העמימות בנושא העליונות האווירית, שאיפיון את הלחימה בקוסובו ובמבצע Desert-Fox, ושנבע מכך שעצם קיומן של סוללות נ"מ לא פעילות הגביל את פעילותו של הכוח האווירי התוקף.

הטשטוש המכוון בין יחידות ומתקנים צבאיים לבין האוכלוסייה והסביבה האזרחיות עלול לסכל תקיפות על "מרכזי הכובד" של האויב, גם אם יהיה עליהם מודיעין מדויק. פתרון אפשרי לבעיה זו הוא פיתוחו של נשק אל-הרג – דוגמת שביבי הגרפיט שהטילו מטוסי בעלות הברית על שנאים בסרביה. אלה שיתקו את הספקת החשמל בלי לגרום להרס או לנפגעים.

בעיית ההתמודדות עם כוחות דלי חתימה וכן עם הסתרה, הסוואה והונאה ניתנת אף היא לפתרון טכנולוגי – לפחות באופן חלקי.

במקביל קיימות בסוגיית המלחמה האסימטרית לפחות שתי שאלות פתוחות, שעדיין מחייבות ברור: האם המלחמה האסימטרית אכן מציבה איום משמעותי על הטכנולוגיה המערבית, או שהעימותים בקוסובו ובעיראק מלמדים כי העליונות הזאת

שני מטוסי "א-10" של חיל האוויר האמריקני טסים לעבר יעדים בקוסובו. מטוסים אלה מיועדים במיוחד לתקיפת שריון

Symmetrically and Asymmetrically: Can America be Defeated? (1998) pp. 19-24

62. צבי לניר, "הכשל החשיבתי של הצבאות בעימותים נמוכי עצימות", **מערכות** 365, אוגוסט 1999, עמ' 4
63. Dunlap, C. "Preliminary Observations: Asymmetrical Warfare and the Western Mindset", **Challenging the United States Symmetrically and Asymmetrically: Can America be Defeated?** (1998) pp. 1-17

מטוסי "מיראז' 2000" של חיל האוויר הצרפתי שהשתתפו במלחמת קוסובו. בצילום הם נראים חונים בבסיס איסטרניה שבצפון איטליה

24. קשתו של פאריס, עמ' 138
25. אליים יאיר, "התמודדות פעילה עם איום החמ"ס בשדה הקרב הטקטי - הגישה הרוסית", **מערכות** 363, מארס 1999, עמ' 35
26. Lester. W. Grau, "Continuity and Change: A Soviet General Staff View of Future Theater War", **Military Review**, December 1991, Vol. 71, No. 12, pp. 11-24
27. דו"ח הפנטגון על המערכה בקוסובו, עמ' 62
28. שם, עמ' 61
29. שם, עמ' 82
30. www.fas.org/dod-101/ops/doc99/p990916a.htm
31. שם
32. קשתו של פאריס, עמ' 139
33. חצב, 17 בנובמבר 1997
34. דו"ח הפנטגון על המערכה בקוסובו, עמ' 62
35. חצב, 9 באפריל 1997
36. חצב, 19 במארס 1999
37. הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**, עמ' 195
38. Lester. W. Grau, "Bashing The Laser Range Finder With a Rock", **Military Review**, May 1997, Vol. 77, No 3., pp. 42-48
39. בוק, **מלחמה קונוונציונלית מתוחכמת**, עמ' 60
40. בועז גנור, "אמצעי התקשורת באסטרטגיית הטרור", **מערכות** 340, מארס-אפריל 1995, עמ' 40-43
41. קורדסמן, עמ' 60
42. אפרים קרש ואינרי ראוטסי, **סדאם חוסיין - ביוגרפיה פוליטית**, תל-אביב, מערכות, 1991, עמ' 233
43. שם, עמ' 228
44. הסיפור נכתב בשנת 1951 ופורסם בעברית בקובץ **איכות וכמות**, עורכים: צבי עופר ואבי קובר, מערכות, 1985 תל-אביב, עמ' 11-18
45. יצחק בן-ישראל, "תורת היחסות של בניין הכוח", **מערכות** 353-235, אוגוסט 1997, עמ' 33
46. אלווין והינדי טופלר **מלחמה ואנטי מלחמה**, ספריית מעריב, תל-אביב, 1994, עמ' 209
47. www.usis.it/file9909/alia99091010.htm
48. "Put Simply, Asymmetric Threats or Techniques are Version of not 'Fighting Fair'", Binnendijk, H (ed.) **1998 Strategic Assessment - Engaging Power for Peace**, National Defense University, www.ndu.edu/inss/sa98ch11.html.
49. גיון קיגן **תולדות הלחימה**, דביר, תל-אביב, 1996, עמ' 21
50. הרכבי, עמ' 80
51. קרש וראוטסי, עמ' 229
52. אליים יאיר, שם, עמ' 36
53. הרכבי, עמ' 221
54. שי פלדמן, **התרעה גרעינית לישראל**, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, 1983, עמ' 34
55. הרכבי, עמ' 434
56. הרכבי, עמ' 435
57. חצב, 25 באוגוסט 1999
58. קרש וראוטסי, עמ' 224
59. דו"ח הפנטגון על המערכה בקוסובו, עמ' 66
60. חצב, 12 בינואר 1991
61. Matthews, L. "Symmetries and Asymmetries: A Historical Perspective - Introduction", **Challenging the United States**